

ALISHER NAVOIY G'AZALI "XANUZ" ASHULASI

To'raqulova Nodirabegim

*Andijon davlat pedagogika instituti "Ijtimoiy-gumanitar fanlar va san'at" fakulteti
"Musiqqa ta'lim" yo'nalishi 1-bosqich 102-guruh talabasi*

Annotatsiya: Alisher Navoiy ning "Xanuz" asari, uning tasavvuf va adabiyotga bo'lgan chuqur e'tiborini aks ettiradi. Maqolada, Navoiy o'zining g'azallarida inson ruhi, axloqiy qadriyatlar va o'zini anglash masalalarini muhokama etadi. Asarida shoiri o'z hayotining mazmuni va maqsadini qidiradi, shu bilan birga, ruhiy yuksalishga erishishning yo'llarini tasvirlaydi. Navoiyning "Xanuz" asari, uning she'riyatidagi falsafiy va diniy mavzularni chuqurroq anglashni istagan o'quvchilar uchun muhim manba hisoblanadi.

Kalit so'zlar: g'azal, shoir, she'riyat, bastakor, teatr, tasavvuf, falsafiy, san'at, g'azalnavis.

Аннотация: Произведение Алишера Навои "Хануз" отражает его глубокое внимание к мистике и литературе. В статье Навои в своих газелях рассматривает вопросы человеческого духа, нравственных ценностей и самореализации. В своем творчестве поэт ищет смысл и цель своей жизни, в то же время описывает пути достижения духовного роста. Произведение Навои "Хануз" является важным ресурсом для читателей, желающих глубже понять философские и религиозные темы его поэзии.

Ключевые слова: газель, поэт, поэзия, композитор, театр, мистика, философ, искусство, писатель-газель.

Annotation: Alisher Navoi's work "Khanuz" reflects his deep interest in mysticism and literature. In the article, Navoi discusses the issues of the human spirit, moral values, and self-awareness in his ghazals. In his work, the poet searches for the meaning and purpose of his life, and at the same time describes the ways to achieve spiritual elevation. Navoi's work "Khanuz" is an important source for readers who want to understand the philosophical and religious themes in his poetry more deeply.

Keywords: ghazal, poet, poetry, composer, theater, mysticism, philosophy, art, ghazal writer.

Kirish: O'zbekistonda yoshlarga berilayotgan imkoniyatlar so'nggi yillarda katta o'zgarishlarga uchragan va yoshlarning jamiyatdagi o'rnini yanada mustahkamlashga qaratilgan turli dasturlar va tashabbuslar joriy etilgan. Ayniqsa, ta'lim, kasb-hunar o'qitish, tadbirkorlik, innovatsiyalar va ijodiy faoliyat sohalarida yoshlarni qo'llab-quvvatlashga alohida e'tibor qaratilmoqda. O'zbekistonda yoshlar uchun davla tomonidan grantlar, stipendiyalar, chet elda ta'lim olish imkoniyatlari kengaytirilgan. Bular, ayniqsa, ilm-fan va texnologiyalar sohasida yangi bilimlarga ega bo'lishni istagan yoshlar uchun katta imkoniyatlar yaratadi.

Asosiy qism: Alisher Navoiy ning “Xanuz” asari, shoirning she’riy merosidagi muhim qismlardan biridir va uning tasavvufiy, axloqiy va falsafiy g‘oyalarini aks ettiradi. Ushbu g‘azal, asosan, insonning ma’naviy yuksalishi va ilohiy haqiqatlarga bo‘lgan intilish haqida so‘z yuritadi. “Xanuz” nomi arab tilidagi “g‘azal” (g‘azal) va “hanuz” (hali) so‘zlaridan olingan bo‘lib, uning ma’nosi “hali sevgi va ma’naviyatdan voz kechmagan” deb tarjima qilinishi mumkin. Ushbu g‘azalda Navoiy inson qalbining ilohiy sevgi va haqiqatga bo‘lgan intilishlarini ifodalaydi. Shoir, o‘zining ruhiy izlanishlari va qalbini tozalash yo‘lida qanday muammolar bilan duch kelganini, lekin hali ham ilohiy nurni izlashi kerakligini ta’kidlaydi.⁴⁵

Alisher Navoiy 1441-yil 9-fevralda Hirotida tug‘ildi. Zamondoshlari uning haqida ko‘pincha “Nizomiddin Mir Alisher” deb yozadilar. Nizomiddin-din-diyonat nizomi degani bo‘lib, donishmand mansab egalariga beriladigan sifat, “mir” amir demakdir. Uning otasi G‘iyosiddin Muhammad (uni G‘iyosiddin Kichkina ham der edilar) temuriylar saroyining amaldorlaridan, xonadonning ishonchli kishilaridan edi. Onasi amirzoda Shayx Abusaid Changning qizi bo‘lgan, ismi ma’lum emas. Alisherning bobosi Temurning o‘g‘li Umarshayx bilan emikdosh (ko‘kaldosh) bo‘lgan ekan. Buyuk shoir o‘z asarlarida bu qutlug‘ dargohga yaqinligidan iftixor etishini bayon qiladi. Shuningdek, uning tarjimai holiga oid ayrim lavhalar asarlarida uchraydi. Bu shaxs to‘g‘risidagi ba’zi ma’lumotlarni esa uning zamondoshlari o‘z kitoblarida tilga oladilar. Uning ota-onasi o‘z davrining hurmatli kishilaridan, temuriylar xonadonining yaqinlaridan bo‘lgan. Alisher Navoiyning otasi G‘iyosiddin Muhammad el orasida “Kichkina Bahodir”, “Kichik baxshi” laqablari bilan nom qozongan edi. U Hirotning Chig‘atoy ulusidan bo‘lib, temuriylar saroyida e’tiborli shaxslardan hisoblangan. Alisherning onasi Kobulning amirzodalaridan Shayx Abu Said Changning qizidir. Navoiyning yoshlik yillarida Xurosonda Amir Temurning o‘g‘li Shohruh Mirzo, Movarounnahrda Shohruhning o‘g‘li Ulug‘bek hukmronlik qilar edilar. Alisherning ota tomonidan bobosi Amir Temurning o‘g‘li Umarshayx bilan emikdosh bo‘lib, Boyqaro Mirzo hukmronligi davrida Qandahorda amir bo‘lgan. Oradagi o‘zaro yaqinlik va samimiy munosabatlar sababli temuriy hukmdorlar G‘iyosiddin Kichkina oilasiga ham hurmat va ehtirom ko‘rsatishgan. Alisher Navoiy bolaligidanoq zehni o‘tkirligi, tiyrakligi, xush-fahmliги bilan o‘z tengdoshlari ichida ajralib turar edi. Alisherda she’riyatga muhabbat juda 14 yoshligidan uyg‘ongan. Buning sababi u tug‘ilib o‘sgan xonadon a’zolarining adabiyotga, she’riyatga ixlosmand kishilar bo‘lganligi bilan ham bevosita bog‘liqdir.

Alisherning otasi juda ko‘p she’r yod bilar va adabiy yig‘inlarda faol ishtirok etar edi. Bu esa uning Kichik baxshi deyishlari ham bejiz emas ekanligini ko‘rsatadi. Navoiyning tog‘alari Mir Sayyid Kobuliy va Muhammad Ali G‘aribiylar ham o‘z davrining she’riyat sohasida elga tanilgan kishilari bo‘lib, Alisherning tarbiyasida ularning roli katta bo‘lgan. Navoiy “Majolis un- nafa’is” tazkirasida tog‘alari haqida hurmat va ehtirom bilan so‘z

⁴⁵ <https://tafakkur.net>

yuritadi. Ota-onasi yosh Alisherning kitobga havasi kuchliligini nazarda tutib, uni to‘rt yoshdan sal o‘tganda maktabga beradilar. Maktabda u bo‘lajak podshoh Husayn Boyqaro bilan birga o‘qiydi va tarbiyalanadi. Xondamir yozganidek Alisher “oz vaqt ichida tengdosh va sheriklaridan ilgarilab ketadi. Nozik tab’ining soflik va sog‘lomlik ovozi olamga yoyiladi va muborak fikrining dadilligi haqida so‘zlar xalq orasida og‘izdan-og‘izga ko‘chib yuradi”.⁴⁶

Alisher Navoiy G‘azallari - Mumtoz she‘riyatda g‘azal shoirning salohiyati ko‘lamini anglatuvchi asosiy janr hisoblangan. Har bir ijodkorning maqomi uning g‘azalchilikdagi mahorat darajasi bilan belgilangan. Shuningdek, devon tuzishda ham g‘azal alohida mavqe kasb etgan. O‘tmishda g‘azal yozmagan ijodkorning devon tartib berishi mumkin bo‘lmagan. Mazkur to‘plamdan g‘azalnavis ijodkorlarimizning eng sara g‘azallari o‘rin olgan. “Xanuz” g‘azali ham shular jumlasidandir. G‘azalda shoir, inson qalbining Allohga bo‘lgan sevgi va ishq orqali tozalashga intilishlarini ifodalaydi. Shoirning maqsadi – o‘zining ruhiy holatini va qalbini ilohiy nur bilan to‘ldirish, haqiqiy ma‘naviy baxtga erishishdir. “Xanuz” g‘azalida, Navoiy hayotdagi og‘irliklarga, muhabbat va ishqdagi azoblarga qaramay, insonning ma‘naviy mukammallikka erishish yo‘lida izlanishlari va tirishuvini ta’kidlaydi. “Xanuz” g‘azali Alisher Navoiy ning tasavvufiy g‘oyalari bilan chambarchas bog‘liq. Tasavvuf, Allohga bo‘lgan muhabbatni ulug‘laydi va insonni ma‘naviy tozalash, ichki dunyosini rivojlantirishga chaqiradi. Navoiy, o‘z g‘azallarida tasavvufning markaziy tushunchalarini – muhabbat, sabr, ishq va haqiqatni keng yoritadi. “Xanuz” da ham shoir o‘zining ichki ruhiy izlanishlarini, dunyo va ilohiy haqiqat o‘rtasidagi bog‘lanishni ifodalaydi. “Xanuz” g‘azali, Alisher Navoiy she‘riyatining eng yuqori namunalaridan biridir. G‘azalning til va shakl jihatidan o‘ziga xos uslubda yozilganligi, uning badiiy yuksakligini ko‘rsatadi. Navoiy, she‘rda so‘z boyligi, tasvirlar va ifodalarning chuqurligi bilan adabiyotda yangi o‘zgarishlar yaratgan. U she‘riy ifodalar orqali nafaqat tasavvufiy g‘oyalarni, balki insonning ichki ruhiy holatini, uning ma‘naviy yuksalishga bo‘lgan intilishlarini juda aniq va ta’sirli tarzda ifodalagan.

“Xanuz”

Xalq bilur oshiqlik‘imni, yor bilmaydur xanuz,
Ishq o‘ti, yorab,anga hech kor qilmaydur xanuz.
Qayga borsam axtarib, yorimni topgayman debon,
Bul mening shum toleimg‘a yor kelmaydur xanuz
Ey Navoiy, ayb emas, ko‘yida o‘lsang yorning,
Ko‘yida o‘lsang aning, parvoyi kelmaydur xanuz.

Xulosa: Alisher Navoiyning “Xanuz” g‘azali, uning tasavvufiy va falsafiy g‘oyalarini, insonning ruhiy izlanishlarini va ma‘naviy yuksalishga bo‘lgan intilishlarini ifodalovchi muhim asardir. Bu g‘azal, nafaqat Navoiy she‘riyatining ma‘naviy yuksalishdagi o‘rnini, balki tasavvuf falsafasining inson ruhiyatidagi ahamiyatini ham o‘rgatadi. “Xanuz”

⁴⁶ M.T.Rajapovna. Alisher Navoiy hayoti va ijodi fani bo‘yicha o‘quv qo‘llanma. Toshkent-2009.

o‘zining adabiy yuksakligi va chuqur mazmuni bilan, o‘zbek adabiyotining abadiy durdonalaridan biri sifatida qadrlanadi. Xulosa qilib aytganda asar, nafaqat ilm, balki insonning ichki dunyosiga ham katta ahamiyat beradi va odamni yaxshilikka, axloqiy yuksalishga undaydi. Bu asar Alisher Navoiy tomonidan insonning ma’naviy o‘sishi va ruhiy kamoloti uchun bir yo‘l-yo‘riq sifatida taqdim etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. M.T.Rajapovna. Alisher Navoiy hayoti va ijodi fani bo‘yicha o‘quv qo‘llanma. Toshkent-2009.
2. R.Vohidov. H. Eshonqulov. O‘zbek Mumtoz Adabiyoti Tarixi O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg‘armasi nashriyoti Toshkent-2006.
3. <https://tafakkur.net>
4. <https://uz.wikipedia.org>